

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний економічний університет
Кафедра економічної теорії

МІЖДИСЦИПЛІНАРНА КУРСОВА РОБОТА
з аналітичної економіки
на тему:

**«ВПЛИВ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ НА СОЦІАЛЬНО-
ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК»**

Студентки 1 курсу групи ЕАм-11

Дереш Д.Ю.
(прізвище та ініціали)

Науковий керівник: д.е.н., проф. Козюк В.В.
(посада, вчене звання, науковий ступінь, прізвище та ініціали)

Національна шкала _____

Кількість балів _____

Оцінка ECTS _____

Тернопіль – 2017 р.

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Розділ 1. Податкова політика як чинник соціально-економічного розвитку.....	5
Розділ 2. Оцінка сучасного стану податкової політики та її впливу на соціально-економічний розвиток національної економіки.....	12
Розділ 3. Посилення соціальної спрямованості податків як умова ефективного соціально-економічного розвитку.....	23
Висновки.....	34
Список літератури.....	37

ВСТУП

Соціально-економічний розвиток України є об'єктом регуляторного впливу податкової політики держави, чий фіскальний і стимулюючий аспекти балансують залежно від поточного соціально-економічного стану та суспільних потреб, в результаті чого проявляється її регуляторна функція.

На сьогодні, враховуючи те, що сучасна податкова система характеризується внутрішньою неузгодженістю її складових (нестабільністю законодавства, що її регулює; складністю, порушенням принципів соціально-економічної справедливості та рівномірності), на «перший план» висувається проблема її трансформації, позаяк всі ці негативні прояви перешкоджають розвитку національної економіки. Складна економічна ситуація, що супроводжується загостренням соціальних й екологічних проблем, вимагає розроблення та запровадження нових стратегій розвитку для досягнення соціальної справедливості в суспільстві та запровадження заходів, що сприятимуть підвищенню мотивації суб'єктів господарювання для використання ресурсозберігаючих та екологічно спрямованих технологій для мінімізації шкідливого впливу на навколишнє природне середовище. У зв'язку з цим особливого значення набуває запровадження ефективної фінансової політики, зокрема у податковій сфері, де одним з інструментів регулювання соціально-економічного розвитку виступає податкова політика.

Подальший розвиток України як соціально орієнтованої держави визначатиметься рівнем розвитку всіх державних інститутів, зокрема податкової системи. Саме тому державна податкова політика повинна бути узгодженою з пріоритетами соціально-економічного розвитку та забезпечувати достатній обсяг сукупних податкових надходжень до бюджетів усіх рівнів.

Наукове підґрунтя для трансформації податкової політики в контексті її соціальної спрямованості та забезпечення умов для економічного розвитку й врахування інтересів усіх суб'єктів оподаткування викладено в наукових

працях теоретичного та прикладного характеру таких дослідників, як: В. Андрущенко, О. Василик, В. Вишневський, В. Геєць, А. Даниленко, Т. Єфименко, Ю. Іванов, Т. Калінеску, А. Крисоватий, Н. Кузьминчук, В. Мельник, А. Олешко, А. Поддєрьогін, А. Соколовська, Л. Тарангул, С. Юрій та ін.

Метою курсової роботи є з'ясування теоретичних положень і практичних рекомендацій щодо напрямів узгодження податкової політики із цілями соціально-економічного розвитку країни.

Для досягнення зазначеної мети поставлено такі *завдання*:

- розглянути сутність і завдання податкової політики держави;
- обґрунтувати вплив податкової політики на соціально-економічний розвиток країни;
- охарактеризувати сучасний стан податкової політики;
- виявити напрями соціальної спрямованості податкової політики в Україні.

Об'єкт дослідження – процес реалізації податкової політики держави.

Предмет дослідження – соціально-економічні ефекти та наслідки реалізації податкової політики України.

Теоретичною основою курсової роботи стали праці зарубіжних і українських учених у галузі економічної теорії, теорії державного управління, методи системного та економічного аналізу.

Інформаційною базою дослідження є законодавчі та нормативно-правові акти України з питань регулювання справляння податків і зборів, звітні дані Державної служби статистики України, Державної фіскальної служби України, Державної казначейської служби України, наукові публікації українських і зарубіжних авторів щодо розвитку податкової сфери та національної економіки загалом.

РОЗДІЛ 1

ПОДАТКОВА ПОЛІТИКА ЯК ЧИННИК СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Соціально-економічний розвиток – це процес, який спрямований на виявлення соціально-економічних потреб всередині спільноти та який прагне до створення стратегій, що будуть задовольняти та реалізовувати ці потреби у довгостроковій перспективі. Загальна мета полягає у знаходженні шляхів поліпшення рівня життя населення території, з переконанням, що місцева економіка здатна забезпечувати цей рівень. Для кращого розуміння поняття соціально-економічного розвитку розглянемо окремо соціальний та економічний розвиток [32, с. 231].

Соціальний розвиток є процесом, що призводить до трансформації соціальних інститутів для покращення здатності суспільства виконувати свої устремління. Це означає якісні зміни в підходах побудови стратегій розвитку, використання більш ефективних і передових технологій у сфері взаємин між навколишнім середовищем та суспільством.

Економічний розвиток – це розвиток економічного добробуту країни або регіонів для забезпечення добробуту громадян. Економічне зростання часто співвідносять з рівнем економічного розвитку. Термін «економічне зростання» застосовують до збільшення (або зростання) конкретних показників, таких як реальний національний дохід, валовий внутрішній продукт або дохід на одну особу. Термін «економічний розвиток» використовують при позначенні процесу, при якому покращуються економічні, політичні та соціальні показники країни.

Соціально-економічний розвиток повинен визначати всі аспекти людського життя в країні. Він вимірюється за такими показниками, як валовий внутрішній продукт (ВВП), тривалість життя, грамотність і рівень зайнятості [32, с. 236]. Поряд з цим необхідно врахувати наявність шкіл та коледжів, медичних закладів, життєздатність правоохоронних органів, які забезпечують порядок та

захист громадян, вільний час, якість навколишнього середовища, свободи, соціальну справедливість або гендерну рівність. Ці критерії узагальнені в концепції сталого розвитку економіки, яку офіційно визнали ще на початку 80-х рр. ХХ ст. і яка знайшла відображення у багатьох офіційних документах конференцій, планів і стратегій соціально-економічного розвитку [18, с. 10]. Ця концепція визначається як «розвиток, який задовольняє потреби теперішнього часу без загроз для майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби» та орієнтована на загальну якість життя населення, права і свободи, якими воно користуються. Поняття «сталого розвитку» включає економічний розвиток, соціальний розвиток, індивідуальний розвиток та охорону навколишнього природного середовища. Основна мета стійкого розвитку – досягнення розумного і справедливого розподілу рівня економічного й соціального благополуччя, які можуть бути збережені для наступних поколінь.

Одним із інструментів регулювання соціально-економічного розвитку виступає податкова політика, через яку здійснюється акумуляція та перерозподіл грошових коштів. Але податки є не тільки джерелом наповнення бюджетів усіх рівнів, а й інструментом регулювання господарської діяльності: підтримки фінансового стану підприємств і пріоритетних галузей економіки.

Під податковою політикою науковці розуміють:

– сукупність економічних, правових, і організаційних заходів держави у сфері оподаткування щодо регулювання податкових відносин, які спрямовані на забезпечення надходжень податків до централізованих фондів грошових ресурсів держави та стимулювання економічного зростання за допомогою податкової системи [1, с. 13];

– діяльність держави у сфері встановлення і стягнення податків з метою забезпечення економічного зростання та матеріального добробуту громадян [11; 28];

– діяльність держави у сферах запровадження, правового регламентування та організації справляння податків та податкових платежів, які є знаряддям розподілу та перерозподілу частини валового внутрішнього

продукту та формування централізованих фондів грошових ресурсів держави [3, с. 9].

Отже, на підставі вищенаведених визначень можна дійти висновку, що основними особливостями, які характеризують податкову політику є забезпечення необхідних надходжень до бюджетів усіх рівнів, що надає можливість державі (в особі державних органів влади та місцевого самоврядування) виконувати покладені на них функції з фінансового забезпечення виконання соціально-економічних програм та стимулювання економічного зростання.

Усю сукупність завдань податкової політики умовно поділяють на три групи:

- фіскальна – наповнення бюджетів усіх рівнів необхідними коштами для забезпечення держави необхідними ресурсами з метою виконання покладених на неї функцій з фінансування соціально-економічних програм;

- контролююча – здійснення контролю за діяльністю суб'єктів господарювання з метою своєчасного та в повному обсязі виконання, покладеного на них податкового обов'язку;

- економічна – спрямована на підвищення економічного розвитку держави, пожвавлення ділової та підприємницької активності населення, посилення міжнародних економічних зв'язків.

В економічно розвинених країнах сьогодні виокремлюють три основні напрями реалізації податкової політики [30, с. 102]:

- перший напрям характеризується високим рівнем податкового навантаження, що надалі може спричинити скорочення надходжень до бюджетів та централізованих фондів, в результаті дестимулювання підприємницької активності;

- другий – характеризується низьким рівнем податкового навантаження, що сприятиме розвитку реального сектору економіки, пожвавленню підприємницької діяльності, створення сприятливого податкового і, як наслідок, інвестиційного клімату. Цей напрям характеризується збалансуванням інтересів держава та платників податків;

– третій – це надмірно високий рівень податкового навантаження як для юридичних так і фізичних осіб з одночасно високим рівнем соціального захисту громадян, значною кількістю державних соціальних гарантій і програм.

Податкова політика має бути сформована таким чином, щоб, з одного боку, забезпечувати наповнення бюджету фінансовими ресурсами, необхідними для виконання державою її функцій, а з іншого – сприяти зацікавленості платників податків у результатах їхньої діяльності та реалізації регулятивної функції податків. Відповідно, податковими важелями виступають: встановлення податкового навантаження, розподіл податкових надходжень та запровадження податкових пільг. Реалізація податкової політики повинна сприяти зацікавленості використання підприємствами ресурсозберігаючих та інноваційних технологій, розвитку соціальної інфраструктури для працівників. На рис. 1.1 відображено ряд факторів (зовнішніх та внутрішніх), що впливають на податкову політику.

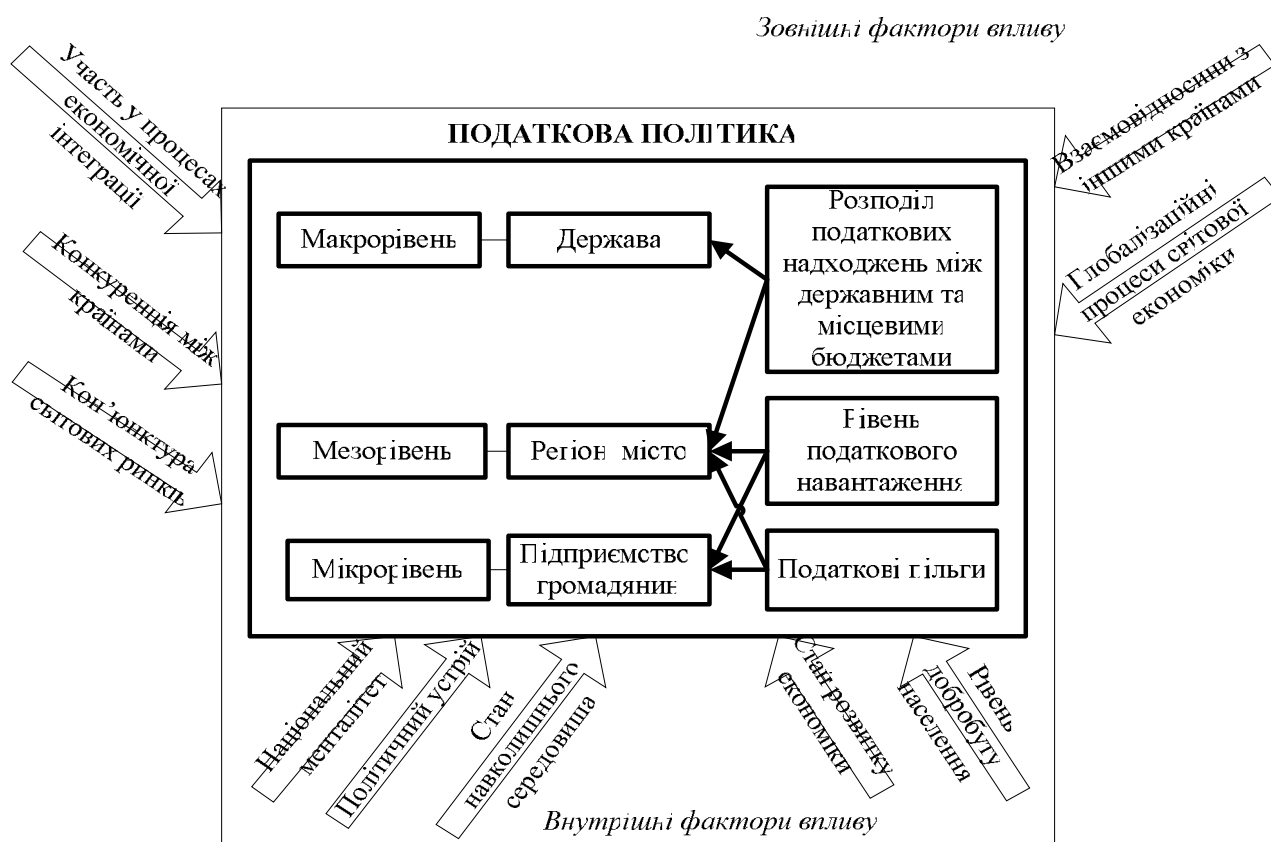

Рис. 1.1. Фактори впливу на податкову політику [8, с. 70]

Як бачимо на податкову політику впливають зовнішні та внутрішні чинники. Дослідниця Л. Гацька до зовнішніх факторів відносить: вибір концепції економічного розвитку країни з врахуванням сучасних глобальних викликів; політику міжнародних організацій у сфері оподаткування; суперництво різних країн світу щодо формування привабливого інвестиційного клімату з урахуванням податкової складової тощо [7, с. 41]. До внутрішніх факторів відносяться: рівень безробіття; потреба держави у фінансових ресурсах; рівень інфляції; рівень інвестиційної, інноваційної підтримки та підприємницької активності населення; політична ситуація в країні; дефіцит чи надлишок державного та місцевих бюджетів; обсяги реального ВВП; рівень життя населення країни та необхідність фінансування соціально-економічних програм; – вони визначають напрями і характер податкової політики держави [7, с. 41].

На соціально-економічний розвиток податкова політика впливає прямо через запровадження ставок податків, встановлення податкових пільг, звільнення від оподаткування та перерозподілу фінансових коштів на соціальних захист та інші функції, що виконує держава. Наприклад, витрати на економічну діяльність – це витрати на підтримку галузей економіки, розвиток інноваційних технологій, модернізацію інфраструктури і вони останні роки зменшуються з 18% до 10%, що є негативним явищем.

Завдання податкової політики для складових соціально-економічного розвитку представимо на рис. 1.2. Як бачимо, серед завдань податкової політики виділяють: соціальну, економічну та екологічну складову. Соціальна складова податкової політики забезпечує якісний рівень життя населення, зростання його добробуту, підвищення рівня зайнятості, оптимальний перерозподіл доходів. В свою чергу, економічна складова – стимулювання ділової та інноваційної активності, формування сприятливого інвестиційного клімату, тощо. Екологічна складова податкової політики забезпечує мінімізацію шкідливого впливу на навколишнє середовище, відновлення наявних ресурсів та використання енергозберігаючих та екологічних технологій.

Рис. 1. 2. Завдання податкової політики [8, с. 71]

Проте, на сучасний стан податкової системи негативно впливає цілий ряд чинників (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Чинники, що визначають недосконалість української податкової системи

Чинник	Характеристика
Нестабільність і неузгодженість податкового законодавства	До початку реформування податкове законодавство України нараховувало близько 600 законів і підзаконних актів, що регламентували податкову систему України протягом років незалежності. Деякі законодавчі акти суперечать один одному щодо нарахування чи адміністрування одного і того податкового платежу
Низька рентабельність української податкової системи	Витрати українських податкових служб на збирання 100 грошових одиниць податків у 3–4 рази перевищують аналогічний показник у країнах ЄС, що свідчить про непродуктивні видатки податкової служби та про її недостатньо ефективну роботу
Низька фіскальна ефективність податкової системи	Через нездатність підвищити продуктивність податку за рахунок перекриття схем мінімізації та ухиляння від сплати податків держава втрачає значний обсяг фінансових ресурсів

Продовження таблиці 1.1

Високе податкове навантаження на бізнес	Особливо це стосується оподаткування оплати праці. Порівняно зі східноєвропейськими країнами інтегральна ставка соціальних нарахувань на фонд оплати праці в Україні є приблизно однаковою (близько 42 – 43 %).
Нераціональний розподіл податкового тиску між факторами виробництва	В Україні основний податковий тиск здійснюється на людські ресурси, які в сучасних економічних умовах є рушіями становлення інвестиційно-інноваційної моделі економіки
Складність системи адміністрування податків	Через недосконале законодавство, а також значний обсяг бюджетних втрат від оптимізації оподаткування податкова служба запроваджує додаткові заходи та обмеження, під дію яких досить часто потрапляють і сумлінні платники податків
Більшість основних податків сьогодні закріплено виключно за державним бюджетом	Ті податки, що закріплені за місцевими бюджетами, належать до кошика доходів, які враховуються при визначенні розміру міжбюджетних трансфертів. Якщо доходи від сплати податку зростуть, то місцевим бюджетам від цього не буде ніякої користі, оскільки на аналогічну величину скоротиться обсяг трансферту з держбюджету

Отже, завданням податкової політики є врахування інтересів населення, підприємств та держави для досягнення сталого соціально-економічного розвитку. Ця політика повинна бути максимально ефективною, тобто забезпечувати такі надходження до бюджету, щоб держава могла виконувати, покладені на неї функції, та соціально справедливою (враховувати платоспроможність платників податків). Разом з тим, податкова політика повинна бути достатньо гнучкою, тобто своєчасно реагувати як на зміни внутрішньої економічної ситуації в країні, так і враховувати зміни світової економіки задля забезпечення сталого економічного зростання та добробуту громадян країни.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКА СУЧАСНОГО СТАНУ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ ТА ЇЇ ВПЛИВУ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Податкова політика як невід’ємний атрибут загальної державної політики виступає інструментом для підтримки галузей економіки, створення сприятливого клімату для розвитку бізнесу та сприяє вирішенню соціальних проблем суспільства. Вона визначається ступенем впливу держави на соціально-економічні процеси і змінюється під впливом тенденцій у глобальній економіці. До факторів, які визначають характер і напрями податкової політики, відносяться обсяги реального ВВП, політична ситуація в державі, рівень інвестиційної, інноваційної та підприємницької активності, рівень інфляції, рівень добробуту населення; рівень зайнятості населення.

У сучасних умовах найважливішим завданням є забезпечення стабілізації та розвитку національної економіки з гарантією соціальної захищеності громадян. Тому актуальним завданням є оцінка впливу податкової політики на показники, які характеризують як економічну, так і соціальну складову системи оподаткування.

На рис. 2.1 представлено динаміку частки загальних податкових надходжень країни у ВВП за 2008–2015 рр. Як бачимо, спостерігається збільшення частки загальних податкових надходжень країни у ВВП, починаючи з 2011 р. (на 4,1%) порівняно з попереднім роком та незначне зменшення її у 2013 р. (на 5,4 % порівняно з 2012 р.). Частка податків на доходи, майно у доходах населення за 6 років у середньому дорівнює 4,9%. Отже, можна зробити висновок про те, що бюджет наповнюється за рахунок коштів юридичних осіб, тобто на них припадає найбільше податкове навантаження.

Виконання Зведеного бюджету України у 2015 році за доходами склало 652 млрд. грн., що більше аналогічного показника попереднього року на 196 млрд. грн., або на 43%. У 2015 р податкові надходження становили 78%

загальних доходів зведеного бюджету України. Згідно з функціональною класифікацією видатків найбільшу частку (25,9%) займали видатки на соціальні програми, сума яких склала 176 млрд. гривень.

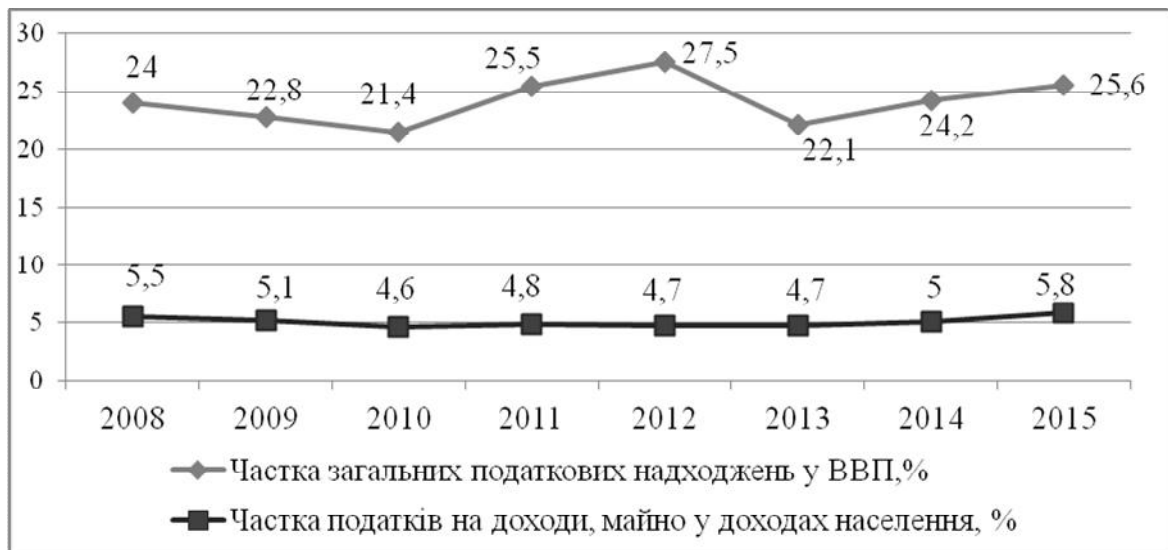

Рис. 2.1. Динаміка податкових надходжень у ВВП та доходах населення за 2008–2015 рр. (розраховано за [6])

На другому місці бюджетних витрат з часткою 17,3% – видатки на виконання загальнодержавних функцій (118 млрд. грн.); на третьому – видатки на освіту – 114 млрд. гривень (16,8%). У минулому році в економіку країни було спрямовано 56,3 млрд. грн. бюджетних видатків (8,3% від загальної суми), що на 15,7% менше запланованого показника. Понад 50% цих коштів було спрямовано у дорожнє господарство (28,6 млрд. грн.), у аграрну сферу надійшло 10,8% видатків (6,1 млрд. грн.), на потреби паливно-енергетичного комплексу – 3,4% видатків (1,9 млрд. гривень). Аналіз інформації про бюджетні видатки за попередні 9 років дає підстави стверджувати, що у їх структурі в останні роки відбулися певні зміни. Так, у 2015 році порівняно з 2007 роком суттєво збільшилася частка видатків: на виконання загальнодержавних функцій – з 10,7% до 17,3%; на потреби оборони – з 4,2% до 7,7%. Водночас спостерігається суттєве скорочення бюджетних витрат на економічну діяльність – з 17,9% до 8,3% [6].

Основні показники зведеного бюджету України впродовж 2012–2015 рр. представлені в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Показники Зведеного бюджету України за 2012-2015 рр.

Показники	2012	2013	2014	2015	Зміни (2015– 2012 рр.)
Доходи зведеного бюджету, млрд грн.	445,5	442,8	455,9	652,0	+206,5
Видатки зведеного бюджету, млрд грн (без урахування міжбюджетних трансфертів), млрд грн	492,5	505,8	523,0	679,8	+187,3

Джерело: побудовано на підставі [9].

Темпи приросту доходів зведеного бюджету в 2015 р. порівняно з 2014 р. складають 43%. Частка доходів державного бюджету в загальному обсязі доходів зведеного в середньому становить 82%, місцевих – 18%. Частка видатків державного бюджету в загальному обсязі видатків зведеного в середньому становить 59,3%, місцевих – 40,7%. Видатки зведеного бюджету за 2015 рік склали 679,8 млрд. грн., що майже на 30%, або на 156,8 млрд. грн. більше відповідного показника 2014 року.

Розглянемо структуру надходжень до зведеного бюджету України (табл. 2.2)

Таблиця 2.2

Структура доходів зведеного бюджету за 2013–2015 рр., %

Доходи	2013 р.	2014 р.	2015 р.	Зміни (2015– 2013 рр.)
Податкові надходження, з них:	79,9	80,6	77,9	–2,1
– податок та збір на доходи фізичних осіб	16,3	16,5	21,3	+5,0
– податок на прибуток підприємств	12,4	8,8	6,0	–6,4
– рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	6,5	7,4	6,4	–0,1

Продовження табл. 2.2

<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>
– податок на додану вартість	29,0	30,5	27,3	–1,7
– акцизний податок	8,3	9,9	9,7	+1,4
– податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції	3,0	2,8	6,2	+3,2
– рентна плата за транспортування, збори на паливно-енергетичні ресурси	1,3	1,3	1,1	–0,2
– інші податкові надходження	3,1	3,4	0,4	–2,7
Неподаткові надходження, у т. ч.:	19,2	17,6	21,5	+2,3
Доходи від операцій з капіталом	0,4	0,5	0,3	–0,1
Цільові фонди	0,2	0,1	0,1	–0,1
Інші надходження	0,3	1,2	–	–

Джерело: побудовано на підставі [9]

Як бачимо з табл. 2.2 найбільшу частину надходжень до зведеного бюджету становлять податкові надходження (у 2015 р. – майже 78%), з яких превалює податок на додану вартість (у 2015 р. – 27,3 %). До того ж, у 2015 р. спостерігається збільшення надходжень від податку та зборів на доходи фізичних осіб (на 5 % порівняно з 2013 р.) і податку на міжнародну торгівлю та зовнішні операції (на 3,2 % порівняно з 2013 р.)

До ТОП – трійки головних «постачальників» доходів зведеного бюджету належать: податок на додану вартість, який забезпечив надходження 179 млрд. грн. або 27,3% усіх бюджетних доходів, податок та збір на доходи фізичних осіб – 139 млрд. грн. (21%), акцизний податок – 71 млрд. грн.(10%) [13].

З'ясуємо динаміку доходної частини Державного бюджету України впродовж 2013–2015 рр. (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Динаміка доходів державного бюджету у 2013-2015 рр., млрд. грн.

Доходи, млрд. грн.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	Зміни (2015–2013 рр.)
Податкові надходження, з них:	262.8	280.2	409.4	+146.6
– податок та збір на доходи фізичних осіб	61.9	52.6	45.1	–16.8
– податок на прибуток підприємств	54.3	39.9	34.8	–19.5

Продовження табл. 2.3

– рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	13.9	19.0	39.8	+25.9
– податок на додану вартість	128.3	139.0	178.5	+50.2
– акцизний податок	35.4	45.0	62.1	+26.7
– податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції	13.3	12.6	40.3	+27.0
– рентна плата за транспортування, збори на паливно-енергетичні ресурси	5.7	6.0	7.2	+1.5
– інші податкові надходження	4.4	6.0	0.7	-3.7
Неподаткові надходження, у т. ч.:	72.9	68.4	120.0	+47.1
– доходи від власності та підприємницької діяльності	33.3	28.5	71.1	+37.8
– адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності	5.2	5.3	15.0	+9.8
– власні надходження бюджетних установ	29.0	22.1	26.4	-2.6
– інші неподаткові надходження	5.4	12.5	7.5	+2.1
Доходи від операцій з капіталом	0.3	0.9	0.2	-0.1
Цільові фонди	0.2	0.2	0.2	0
Інші надходження	1.6	2.1	3.1	+1.5

Джерело: побудовано на підставі [9]

У 2015 році до державного бюджету України надійшло 531,5 млрд. грн., (без урахування міжбюджетних трансфертів) що на 176,7 млрд. грн., або на 49,8% більше аналогічного показника попереднього року. Річний план за доходами до державного бюджету виконано вперше за чотири останніх роки на 103,4% (535 млрд. грн. при плані 532 млрд. грн.). Перевиконання плану відбулося в частині неподаткових надходжень (+25%), водночас податкові надходження виконані на 99,9%. Надходження за більшістю податків значно зросли порівняно з 2014 роком і були виконані більше плану, а саме: по податку та збору на доходи фізичних осіб (105,8%), податку на додану вартість з вироблених на території України товарів (101,9%), акцизному податку(105%), ввізному миту (106,6%).

За підсумками 2015 року було зафіксовано невиконання річного плану за такою статтею, як рентна плата за користування надрами (-12%). В основному це відбулося через недобір ренти за видобуток нафти, надходження від якого становили лише 45% від запланованого обсягу. У свою чергу цей факт пов'язаний зі зниженням вартості нафти на світових ринках. Крім того, невиконаним на 6% виявився плановий показник надходжень податку на прибуток підприємств. Негативний результат показали підприємства всіх форм власності, крім державної. По решті основних податкових джерел наповнення бюджету річний плановий показник є виконаним або перевиконаним. Зокрема, податок на доходи фізичних осіб виконано на 105,8%; ПДВ з вироблених в Україні товарів і послуг – на 101,9%; акцизний податок – на 105,1%; ввізне мито – на 106,6% тощо. Серед неподаткових джерел, які продемонстрували зростання, відзначається перевиконання майже в два рази плану з надходження дивідендів, нарахованих на акції господарських товариств, у статутних капіталах яких є державна власність. Серед інших значущих джерел неподаткових надходжень є плата за видачу ліцензій на користування радіочастотним ресурсом України, які забезпечили 9,1 млрд. грн. Для покриття дефіциту Пенсійного фонду з метою виплати пенсій за рахунок коштів державного бюджету було перераховано 14,8 млрд. грн., що в 15,5 рази або на 13,8 млрд. грн., більше, ніж за відповідний період 2014 року. Це пов'язано з виплатою Пенсійним фондом України нарахованих пенсій за січень 2016 року в грудні 2015 року [13].

Розглянемо динаміку загальних податкових надходжень до бюджету України протягом 2003–2015 рр. (рис. 2.2). З рис. 2.2 спостерігаємо тенденцію до збільшення загальних податкових надходжень протягом 9 років. При цьому було падіння на 8% загальних податкових надходжень у 2009 р. і на 2% в 2013 р. порівняно з попередніми роками.

В Україні частка податків у ВВП – досить висока: в 2015 р. вона становила 25,6%, тому податки мають достатній регулюючий потенціал. До того ж, податкова політика повинна бути мобільною й еластичною:

модифікаційний характер оподаткування повинен бути комплексно адекватним мінливості змін в соціально-економічному розвитку суспільства, в свою чергу, відповідаючи реальному розвитку подій та стану речей. Повноцінне та своєчасне реагування держави в цьому випадку відбувається через маневреність податками, окремими елементами податків в залежності від соціально-економічного становища в країні.

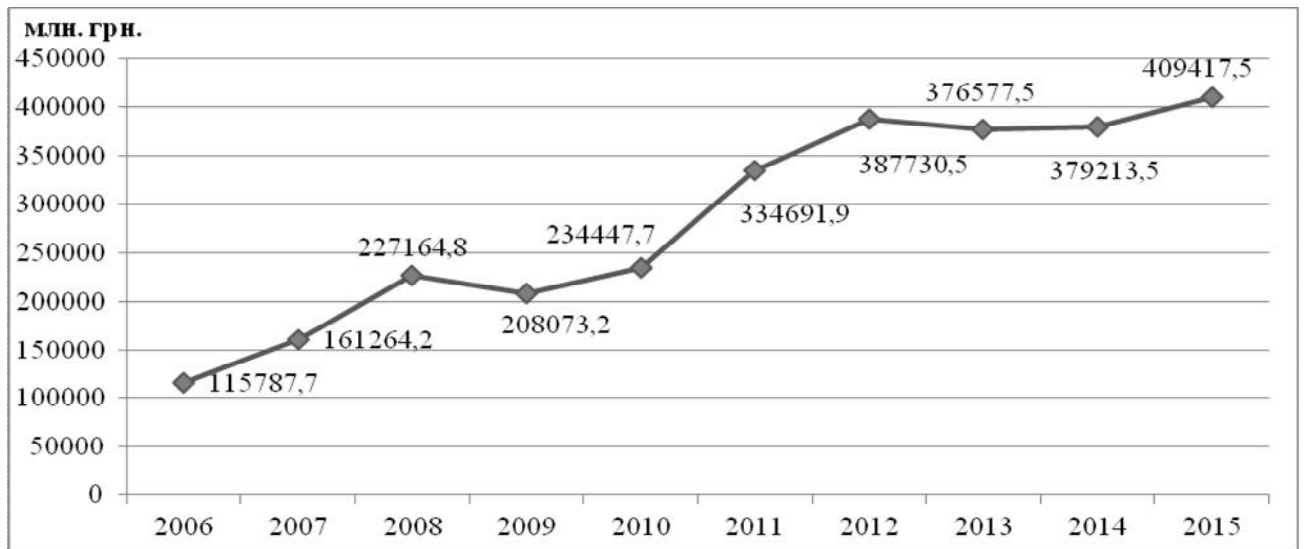

Рис. 2.2. Динаміка податкових надходжень до Зведеного бюджету України за 2003–2015 рр., млн. грн. (побудовано на підставі [14])

Рівень організації податкової політики найбільш повноцінно характеризує такий показник, як податкове навантаження, адже, за допомогою нього можна визначити сукупний вплив податків на кожного окремого суб'єкта господарювання чи економіку країни загалом. Його можна вважати показником ефективності податкової політики, який впливає на наповнення бюджетів усіх рівнів, розмір податкових надходжень у структурі ВВП та частку ВВП на одну особу. Він розглядається на декількох рівнях: загальнодержавному, регіональному, галузевому, для суб'єктів господарювання.

Загальнодержавне навантаження є відношенням суми всіх податкових надходжень поточного року до ВВП поточного року. Показник податкового навантаження на макрорівні відображає ефективність податкової політики, зокрема кількісно вимірює сукупний вплив податкових платежів на джерела

їхньої сплати. Існує декілька підходів до оцінювання рівня податкового навантаження, а саме:

– як різниця між загальною сумою податкових надходжень і видатками й трансфертами з бюджету на утримання приватного сектору економіки;

– як частка податкових бюджетних надходжень у валовому внутрішньому продукті (ВВП);

– як відношення суми податкових надходжень у бюджет до величини сукупних доходів приватного сектору.

Щодо макроекономічних чинників, які впливають на податкове навантаження в країні, можна зробити такі висновки:

- висока частка перерозподілу ВВП через бюджет країни призводить до зростання рівня податкового навантаження;

- акцентування уваги на податковій формі одержавлення ресурсів та зростання їхньої ролі у формуванні доходів бюджетів підвищує рівень податкового навантаження;

- висока частка кінцевих споживчих витрат домогосподарств у ВВП призводить до підвищення рівня податкового навантаження. Це пояснюється тим, що в Україні значну частину податкових надходжень становлять податки на споживання, що включаються у ціну, а отже, носієм є кінцевий споживач. Таким чином, здійснюючи придбання товарів, робіт та послуг, кінцевий споживач збільшує надходження податків, які були включені у ціну, до бюджету;

- значний рівень доходів населення у ВВП знижує рівень податкового навантаження, оскільки основними платниками податків є підприємства;

- висока частка споживання у доходах населення веде до зниження рівня податкового навантаження.

Отже, податкове навантаження на економіку країни можна розрахувати за формулою:

$$ПН_e = ПП / ВВП \times 100\%, \quad (2.1),$$

де ПП – податкові надходження до зведеного бюджету.

Проте, такий показник враховує лише податки і збори, але не враховує інші обов'язкові платежі, яких зараховують до цільових фондів та не відображаються у податкових надходженнях бюджетів.

Тому, вважаємо, обчислення податкового навантаження на економіку країни доцільно здійснювати за формулою (2.2):

$$\text{ПНе} = (\text{ПП} + \text{ЗЦФ}) / \text{ВВП} * 100\%, \quad (2.2),$$

де ЗЦФ – збори та платежі до цільових фондів.

Показники податкового навантаження на економіку країни наведені у таблиці 5.

Таблиця 2.4

**Окремі показники податкового навантаження в Україні впродовж
2009–2015 рр.**

Показники	Роки						
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Податкові надходження до Зведеного бюджету України, млрд. грн.	208,1	234,4	334,7	387,7	323,1	379,2	507,6
ВВП, млрд. грн	913,3	1094,6	1314	1408,9	1465,2	1566,7	1979,5
Рівень бюджетного податкового навантаження, %	22,8	21,4	25,5	27,8	22,1	24,2	25,6
Власні доходи пенсійного фонду, млрд. грн	103,1	119,3	139,2	163,6	166,9	165,9	169,9
Рівень загального податкового навантаження, %	34,1	32,3	36,1	38	33,4	34,8	31,5

Джерело: побудовано на основі [4; 10].

Як бачимо з табл. 2.4 рівень податкового навантаження в Україні за останні роки постійно змінювався. Впродовж 2009–2010 рр. спостерігається його поступове зниження. Так, у 2010 р. рівень бюджетного податкового навантаження становив 21,4 %, що на 1,4 % менше, ніж у 2009 році, спостерігається зниження і загального навантаження (з 34,1% до 32,3%, що

складає 1,8%). Але, не дивлячись на прийняття Податкового кодексу України, який має багато позитивних моментів, слід зауважити, що:

- суттєво скорочено кількість податків і зборів;
- наближено бухгалтерський і податковий облік, що дозволило уніфікувати порядок визначення фінансового результату в оподаткуванні прибутку підприємств, зокрема, в частині нарахування амортизаційних відрахувань основних засобів; усунуто розбіжності між правилами ведення податкового та бухгалтерського обліку щодо визнання й оцінки доходів і витрат;
- знижено ставку податку на прибуток – з 25% до 18% у 2014 р.;
- запроваджено механізм автоматичного відшкодування з податку на додану вартість;
- передбачено надання податкових канікул для платників податку на прибуток, у яких розмір доходів кожного звітного податкового періоду з наростаючим підсумком з початку року не перевищує трьох мільйонів гривень та нарахованої за кожний місяць заробітної плати працівників, які є не меншим, ніж дві мінімальні заробітні плати; або які були зареєстровані платниками єдиного податку в період до набрання чинності ПК України.

Все ж, з 2011 р. спостерігається суттєве збільшення податкового навантаження (на 3,8% порівняно з попереднім роком). У 2012 році навантаження продовжує зростати, а в наступних роках характеризується нестійкою динамікою. Порівняно з деякими країнами світу рівень загального податкового навантаження в Україні – значно вищий: так у США він складає 26,4%, у Японії – 25,8%, в Узбекистані – 24%, у Португалії – 33,9%, в Ірландії – 28,4%; в Австралії – 31,5%, в Туреччині – 31,1%, [58, с. 26]. Насправді ж наведені дані податкового навантаження не відповідають дійсності, тобто його рівень є значно заниженим, що пояснюється декількома причинами, однією з яких є те, що лише половина реально одержаних результатів господарської діяльності суб'єктів бізнесу формують в Україні офіційний ВВП. Таке явище свідчить про наявність приховуваного недофінансування товарів суспільного

значення – з одного боку, та нерівномірність розподілу податкових зобов'язань між суб'єктами господарювання та населенням, які беруть участь у виробництві – з іншого боку. Проте іншою причиною є неврахування при обчисленні податкового коефіцієнта суми витрат, пов'язаних з адмініструванням податків та зборів. На думку О. Амоші та В. Вишневського, обчислювати податковий коефіцієнт з урахуванням таких витрат – важко, але подібні розрахунки допомогли б виявити причини незадоволення суб'єктів господарювання та населення, оскільки останнє породжується не стільки з причини сплати податків та зборів, а скільки через їхню чисельність, заплутаність та неузгодженість податкового законодавства, складність під час ведення обліку та здійснення розрахунку податкових зобов'язань [2, с. 14-15].

Так, у Швеції високий рівень податкового навантаження виправдовується такими чинниками [30, с. 52]:

- високий рівень екологізації податкової системи; фіскальні засоби використовуються як економічні інструменти для стимулювання платників податків дбайливого ставлення до навколишнього природного середовища;
- стабільність на незмінність протягом кількох років загальних правил справляння податків;
- високий рівень соціального захисту; безкоштовна освіта, медичне обслуговування, високі пенсії, матеріальна підтримка;
- найнижчий в світі рівень бідності.

РОЗДІЛ 3

ПОСИЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СПРЯМОВАНOSTІ ПОДАТКІВ ЯК УМОВА ЕФЕКТИВНОГО СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

До загальних закономірностей розвитку сучасного суспільства слід віднести об'єктивний процес посилення соціальної спрямованості економіки як визначальної ознаки цивілізованого суспільства, підпорядкування економічної політики завданням розвитку людини. А підтвердженням соціального характеру тієї чи іншої держави є процес безпосереднього функціонування органів державної влади та їх посадових осіб у частині реалізації цінностей і принципів, які характеризують такий тип держави.

Соціально розвинена держава – це держава, яка має конституційно-правовий статус, що дотримує конституційне гарантування економічних і соціальних прав та свобод людини і громадянина, виконує відповідні обов'язки держави [26, с.5]. Разом з цим основними формами управління державними фінансами соціального спрямування є фіскальне забезпечення соціальної політики держави і фіскальне регулювання соціальних процесів. В умовах розвиненої економіки, як правило, застосовуються прямі й опосередковані форми фіскального регулювання (в тому числі й соціальної сфери), де до прямих форм належать: мобілізація доходів до бюджетної системи через встановлення обов'язкових платежів до бюджетів усіх рівнів та державних цільових фондів; фінансування видатків на соціальні цілі; фінансові санкції за порушення податкового законодавства; бюджетні субсидії, субвенції і дотації до місцевих бюджетів на соціальні цілі. До опосередкованих методів фіскального впливу на соціальні процеси належать: акумулювання суспільних фінансів через неподаткові форми; бюджетні кредити соціального спрямування; зростання фонду оплати праці в бюджетній сфері; надання пільг незахищеним верствам населення тощо [27, с.79].

Враховуючи роль і місце, яке посідає фіскальна політика в системі державного регулювання соціально-економічного розвитку країни, процес соціалізації економіки в контексті забезпечення високих темпів зростання України зумовлює необхідність визначення соціальних пріоритетів у процесі розробки та реалізації двох основних складових фіскальної політики – бюджетної та податкової.

Дослідник В. Тропіна у своєму дослідженні показала, що в ситуації, яка склалася в Україні, до числа пріоритетних напрямів соціальної політики на сьогодні слід віднести проблеми збереження цілісності українського суспільства. Підтвердженням цього є дані, що наведені у Посланні Президента до українського народу: «Бідність і злидні стали головною проблемою незалежності. Майже 30% наших громадян знаходяться за межею бідності. Соціальна та демографічна криза, яку ми переживаємо зараз – це, в першу чергу, суспільна криза довіри, що породжується егоїзмом і бажанням вижити за рахунок і минулих, і прийдешніх поколінь. Зруйновано систему виховання, школи та дитсадки катастрофічно недофінансовані, вражаючі показники дитячої безпритульності та підліткової злочинності. ...Тіньова економіка, що сягає за обсягом майже половини валового внутрішнього продукту, та її супутник – корупція. Незавершеність ринкових перетворень, що зупинилися на півдорозі через політичні війни та примітивний популізм, спричинила розвиток специфічного «дикого капіталізму», де підприємництво співіснує з бюрократією, а державні ресурси тривалий час перерозподілялися так, як і в соціалістичні часи – на основі кумівства, блату та «політичного даху». ...Неефективна держава, яка відірвалася від людей, перетворилася на бюрократичну машину, що піклується лише про інтереси чиновництва. Конфліктність, дуалізм виконавчої влади, слабке самоврядування, корумповані й нечесні суди, нерозвинені політичні партії – лише окремі аспекти цієї проблеми» [27, с.80].

При цьому головним критерієм соціального розшарування суспільства виступають розмір та джерело отримання доходів громадян. Справедливе

оподаткування фізичних осіб може бути реалізовано тільки за умови правильно обраного об'єкта оподаткування, а відтак й інших найважливіших елементів податку: ставок для кожного виду доходу, неоподаткованого мінімуму тощо. Зазвичай для фізичних осіб об'єктом фіскального адміністрування є отриманий дохід до оподаткування [29].

Дійсно, відповідно до ст. 163 ПК України об'єктом оподаткування резидента є загальний місячний (річний) оподатковуваний дохід; доходи з джерела їх походження в Україні, які остаточно оподатковуються під час їх нарахування (виплати, надання); іноземні доходи – доходи (прибуток), отримані з джерел за межами України [21]. Для нерезидента – загальний місячний (річний) оподатковуваний дохід з джерела його походження в Україні та доходи з джерела їх походження в Україні, які остаточно оподатковуються під час їх нарахування (виплати, надання) (ст. 163 ПК України). Згідно статті 167 п.1 ставка податку становить 18 відсотків бази оподаткування щодо доходів, нарахованих (виплачених, наданих) (крім випадків, визначених у пунктах 167.2-167.5 цієї статті) у тому числі, але не виключно у формі: заробітної плати, інших заохочувальних та компенсаційних виплат або інших виплат і винагород, які нараховуються (виплачуються, надаються) платнику у зв'язку з трудовими відносинами та за цивільно-правовими договорами. [21].

Проте довгий час в Україні застосовувалася пропорційна шкала оподаткування доходів фізичних осіб. Так, з травня 2003 р. ЗУ «Про податок з доходів фізичних осіб» було встановлено ставку податку на рівні 13% від об'єкта оподаткування (ст. 22). Але з 1 січня 2007 р. ставка була підвищена та встановлена на рівні 15%. (ст. 7) [24].

Але, як довели науковці на підставі аналізу податкових надходжень від податку на доходи фізичних осіб до Зведеного бюджету України з урахуванням індексу інфляції за період з 2007 по 2011 рік, бюджет зазнав суттєвих втрат (144147,1 млн. грн.), причиною чого стало збільшення податкової ставки з 13% до 15% [23, с. 242].

Про зменшення частки податку у доходах громадян свідчать і дані табл. 3.1. (якщо у 2010 р. цей показник складав 5,4 %, то у 2015 р. – 2,6%). Враховуючи те, що основною статтею доходів населення все ж є заробітна плата та соціальна допомога й інші одержані поточні трансферти (останні взагалі не підлягають оподаткуванню) бюджет суттєво недоотримує значних коштів.

Таблиця 3.1

Динаміка доходів громадян і надходжень податку на доходи фізичних осіб до державного бюджету впродовж 2010 – 2015 рр.

Показник	Роки					
	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Доходи населення, млрд. грн	856,6	889,0	1101,0	1548,7	1531,1	1735,9
Податок на доходи фізичних осіб, млрд. грн.	45,9	44,5	51,0	61,9	52,6	45,1
Ставка податку (базова), %	15,0	15,0	15,0	15,0	15,0	15,0
Частка податку у доходах громадян, %	5,4	5,0	4,6	4,0	3,4	2,6

Джерело: побудовано на підставі [14]

Можна зробити висновки про те, що було знижено податкове навантаження на доходи у вигляді заробітної плати шляхом розширення у 2011 р. переліку податкових пільг (зокрема податкової соціальної пільги). Відповідно до ст. 169 ПК України, платник податку, який утримує двох чи більше дітей віком до 18 років, має право на зменшення суми загального місячного оподатковуваного доходу, отримуваного від одного роботодавця у вигляді заробітної плати, на суму податкової соціальної пільги, що дорівнює 100% розміру прожиткового мінімуму для працездатної особи (в розрахунку на місяць), встановленому законом на 1 січня звітного податкового року в розрахунку на кожну таку дитину [21]. Тоді, як підвищена пільга відповідно до ЗУ «Про податок з доходів фізичних осіб» надавалася лише особам, які виховують трьох та більше дітей. З набуттям чинності ПК України надано податкову соціальну пільгу платнику податку, який є учасником бойових дій на

території інших країн у період після Другої світової війни (ст. 169 ПК України [21]).

У зв'язку з приховування доходів від власності та прибутку і змішаного доходу (зокрема від зайняття підприємницькою діяльністю) можна стверджувати про розширення тіньового сектору економіки. Свідченням цього є розрахунок тіньових доходів, представлений у таблиці 3.2, з якої бачимо, що задекларовані витрати домогосподарств значно відрізняються від обсягу товарообігу роздрібною торгівлі.

Таблиця 3.2

Розрахунок «неофіційного» доходу фізичних осіб протягом 2011-2015 рр.

Показники	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.
Витрати домогосподарств на придбання товарів на одне домогосподарство на місяць, грн	3458,0	3591,8	3820,3	4048,9	4952,0
Кількість домогосподарств, тис.	17022,7	16984,1	16958,7	16076,3	15073,3
Витрати домогосподарств на придбання товарів, млн грн (В)	588655,3	610065,3	647795,6	593525,9	670597,8
Обсяг товарообігу роздрібною торгівлі, млн грн, (Р)	614653	804331	888800	901900	1031700
Величина неофіційного доходу фізичних осіб, млн грн, (В – Р)	-25997,7	-194265,7	-241004,4	-308374,1	-361102,2

Джерело: складено на підставі [14].

Так, на думку І. Луніної, вільний час стає привабливішим, ніж робота, оскільки система прогресивного оподаткування доходів громадян вказує на

зменшення додаткового доходу, який одержується за неосновним місцем роботи з причини зростання граничної податкової ставки. За таких умов у платника податків виникають стимули щодо уникнення сплати податків за підвищеною ставкою. Це може відбуватися у формі або зниження інтенсивності праці, або скорочення робочого та збільшення вільного часу, а в умовах перехідної економіки – і шляхом розширення діяльності у тіньовому секторі [16, с. 38].

Погоджуються з такими поглядами й інші дослідники, зазначаючи, що надто прогресивні податки можуть скувати процеси накопичення, підірвати стимули до нововведень, підприємливості, за умов відкритої економіки призвести до витоку капіталу за кордон.

Таким чином, саме прогресивне оподаткування більшість науковців вважають важливим засобом регулювання доходів населення, тому відмова від нього – це втрата ефективного засобу державної політики диференціації доходів населення.

Ставки індивідуального прибуткового податку в країнах Східної Європи та СНД станом на 2015 р. наведені у табл. 3.3.

Як бачимо, хоча в багатьох країнах і переважає пропорційна шкала оподаткування, ставки прибуткового податку – невисокі (окрім Словенії – 50%, Польщі – 32% та Азербайджану – 30%). Проте в Болгарії, Казахстані, Киргизії діє пропорціональна шкала оподаткування, і ставка дорівнює лише 10%, а у Білорусії та Грузії – 12%.

Щодо пропорційних ставок, то їх особливість заключається в тому, що вони залишаються стабільними при зміні об'єкта оподаткування. Більшість науковців схиляється до думки, що пропорційне оподаткування – не оптимальний шлях, воно створює нерівномірне податкове навантаження, порушує принцип нейтральності в оподаткуванні [15, с. 27; 17, с. 70].

На нашу думку, оподаткування на основі єдиного підходу з застосуванням пропорційної ставки є доцільнішим для оподаткування всіх інших доходів фізичних осіб, адже саме такий підхід здатний вивести

економіку з тіні, бо надмірне податкове навантаження лише сприятиме збільшенню рівня тінізації.

Таблиця 3.3

Ставки індивідуального прибуткового податку в окремих країнах світу

№ п/п	Країни	Ставка податку
1	Болгарія	10%
2	Естонія	21%
3	Латвія	23%
4	Литва	15–20%
5	Польща	18–32%
6	Румунія	16%
7	Словаччина	19–25%
8	Словенія	16–50%
9	Угорщина	16%
10	Чеська Республіка	22%
11	Азербайджан	14–30%
12	Білорусія	12%
13	<u>Вірменія</u>	10–20%
14	Казахстан	10%
15	Грузія	12%
16	Киргизія	10%
17	Молдова	7–18%
18	Росія	13%
19	<u>Таджикистан</u>	8–13%
20	<u>Узбекистан</u>	9–22%
21	Україна	15–20%

Джерело: побудовано на підставі [33]

Дослідник А. Крисоватий вважає, що вплинути на поведінку платника, тобто на його наміри приховувати доходи, можна за допомогою: забезпечення стабільного податкового законодавства; зниження податкових ставок; забезпечення такого співвідношення між величиною граничної ставки податку і граничної ставки штрафних санкцій за порушення податкового законодавства, за якого остання є більшою, ніж перша; спрощення процедури адміністрування податків; підвищення ефективності роботи податкової служби з виявлення

фактів ухилення від оподаткування; забезпечення невідворотності покарання в разі виявлення таких фактів; формування податкової етики [22, с. 176]. На сьогодні законодавцем робляться такі спроби, проте внесення змін до ПК України, що передбачено ЗУ «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи» навряд чи сприятиме зростанню податкових надходжень.

Важливим елементом, який прямо впливає на розмір оподаткованого доходу є податкові пільги, за допомогою яких реалізується стимулююча підфункція у складі регулюючої функції податків. За своєю сутністю вона є звільненням платника податків від нарахування і сплати податку чи сплата ним податку в меншому розмірі за наявності підстав, визначених законодавством України. За економічною сутністю вони являють собою систему внутрішнього перерозподілу фінансових ресурсів між окремими суб'єктами оподаткування. З економічної точки зору надання пільг є формою державного регулювання економічного та соціального розвитку. В теорії і практиці передбачено використання таких видів податкових пільг, як неоподатковуваний мінімум об'єкта, вилучення з оподаткування певних елементів об'єкта, звільнення від сплати податків окремих осіб або категорій платників, зниження податкових ставок, цільові податкові пільги тощо.

Вважаємо, що найважливішою податковою пільгою є неоподатковуваний мінімум доходів громадян, який, згідно з міжнародною практикою, належить до універсальних знижок. Він являє собою найменшу частину об'єкта, повністю звільнену від оподаткування. Завдяки йому оподаткуванню підлягають тільки доходи, які перевищують встановлений мінімум. Сутність цієї пільги полягає в забезпеченні задоволення мінімальних життєвих потреб, тому частина доходу, необхідна для цього, виводиться з оподаткування. Економічна категорія «неоподатковуваний мінімум» застосовується практично в усіх розвинених країнах, причому його величина є достатньою і враховує сімейний стан платника податку. Оподаткуванню підлягає частка доходу, яка залишається після забезпечення основних життєвих потреб платника.

Так, у Великобританії річний дохід, що не перевищує 2440 ф.ст., не підлягає оподаткуванню; в Канаді – якщо дохід не перевищує 10 400 канадських дол. [20]. У Франції податок на доходи фізичних осіб стягується з сім'ї, яка може складатися з однієї людини. Сім'я здає одну декларацію. Дохід, що не перевищує 5 614 євро оподатковується за ставкою 0% [30, с. 100].

Так, у США загальною пільгою для всіх платників податків є неоподатковуваний мінімум доходів, що надається залежно від категорії платників. Подружжя, яке заповнює спільну декларацію, удівець (удова) мають право на відрахування в розмірі 11 400 дол. США, подружжя, яке заповнює декларації окремо – 5 700 дол. США, самотній платник глава господарства – 8 350 дол. США [169, с. 94]. В Австралії не оподатковується податком на доходи сума, що не перевищує 18 200 австр. дол. [31].

Стаття 48 Конституції України вказує на те, що кожен має право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло. У ст. 1 ЗУ «Про прожитковий мінімум» надано визначення прожиткового мінімуму – як вартісної величини, достатньої для забезпечення нормального функціонування організму людини, збереження його здоров'я набору продуктів харчування, а також мінімального набору непродовольчих товарів та мінімального набору послуг, необхідних для задоволення основних соціальних і культурних потреб особистості [25].

Норма законодавства напряду вказує на те, що прожитковий мінімум застосовується для:

- встановлення розмірів мінімальної заробітної плати та мінімальної пенсії за віком, визначення розмірів соціальної допомоги, допомоги сім'ям з дітьми, допомоги по безробіттю, а також стипендій та інших соціальних виплат виходячи з вимог Конституції України та законів України;

- визначення права на призначення соціальної допомоги;

– визначення державних соціальних гарантій і стандартів обслуговування та забезпечення в галузях охорони здоров'я, освіти, соціального обслуговування тощо;

– встановлення величини неоподаткованого мінімуму доходів громадян;

– формування Державного бюджету України та місцевих бюджетів (ст. 2 Закону [25]).

Як правило, в ПК Україні для розрахунку бази оподаткування використовується поняття «прожитковий мінімум для працездатної особи (у розрахунку на місяць), встановлений законом на 1 січня звітного податкового року». Адже, наприклад, відповідно до ст. 7 ЗУ «Про Державний бюджет України на 2017 рік» у 2017 р. прожитковий мінімум на одну особу в розрахунку на місяць для працездатних осіб складає: з 1 січня 2017 року - 1600 гривень, з 1 травня - 1684 гривні, з 1 грудня - 1762 гривні [12].

Під час проведеного аналізу податкової підтримки соціального розвитку зарубіжних країн І. Шевчук у своєму дослідженні показав, що питання регулювання доходів фізичних осіб у розвинених країнах вирішується за допомогою пільгової політики, яка відображає потреби платників і є соціально спрямованою. Разом з цим держава регулює потреби відтворення робочої сили, встановлюючи мінімальну зарплату та прожитковий мінімум з урахуванням динаміки інфляційних процесів. Важливим видом податкових пільг, що застосовуються в розвинених країнах, є знижка оподаткованого доходу залежно від кількості дітей. Проте в Україні механізм цієї пільги не розв'язує проблем соціального захисту сімей з дітьми, адже отримати її можуть не всі платники, а тільки ті, заробіток яких знаходиться в певних межах.

У цілому, всі пільги щодо оподаткування доходів фізичних осіб в Україні пов'язані з податковою соціальною пільгою, звідси – й досить ілюзорна їх соціальна спрямованість. Водночас у досліджуваних країнах найпоширенішими заходами податкової підтримки домогосподарств є зменшення податкового

навантаження на малозабезпечені та соціально уразливі групи фізичних осіб (збільшення сум стандартних і спеціальних податкових відрахувань) [29].

Разом з цим В. Тропіна вважає, що важливим орієнтиром соціальної стратегії держави має стати стимулювання мотивації економічної активності людини, створення умов для виявлення її ініціатив, здібностей і можливостей забезпечувати своєю працею гідний рівень життя. Адже на сучасному етапі розвитку суспільства можливості подальшого успішного економічного розвитку безпосередньо пов'язані з якісним розвитком творчих здібностей людини, якістю робочої сили, що визначається, насамперед, рівнем її доходів, освіти, професійної підготовки, охорони здоров'я, культурного обслуговування [27, с.82].

Створена за багатьма роками існуюча податкова система в Україні потребує ще більших змін, особливо тих, які будуть націлені не лише на економічну стабілізацію, але й на соціальну. В останні роки Податковий кодекс України піддавався різним змінам: як до збільшення кількостей статей щодо збору податку, так і до їхнього зменшення. При цьому зменшення набору статей приводило до збільшення податкової ставки або просте перейменування, але за тим же напрямом. Тому не можна говорити про посилення соціальної спрямованості податків, коли в нашій державі відбувається обтяження населення все новими зборами з високими ставками, не враховуючи при цьому прибуток чи заробітну плату. Тобто, якщо в країні приймається новий податок – то він поширюється на всіх, незалежно від того, чи достатня в платника заробітна плата чи його прибутку ледве вистачає на те, щоб закрити борги щодо діяльності підприємства.

ВИСНОВКИ

З'ясування сутності податкової політики держави, дозволило сформулювати визначення цього поняття як налагодженої й прозорої системи взаємодії між платником податків і державою, регламентованої законодавчо-нормативними документами, та розробленої сукупності економічних і організаційних заходів з метою отримання доходів державними та місцевими бюджетами за рахунок постійних чи тимчасових джерел відповідно до цілей соціально-економічного розвитку.

Проаналізовано завдання податкової політики і здійснено їх поділ на: фіскальні, соціальні, регулюючі, міжнародні та екологічні. Узагальнено чинники, що впливають на податкову політику. До внутрішніх факторів відносяться: політична ситуація в країні; потреба держави у фінансових ресурсах; рівень інвестиційної, інноваційної підтримки та підприємницької активності населення; дефіцит чи надлишок державного та місцевих бюджетів; рівень безробіття; обсяги реального ВВП; рівень інфляції; рівень життя населення країни та необхідність фінансування соціально-економічних програм, які визначають напрями і характер податкової політики держави. До зовнішніх факторів можна віднести: врахування сучасних глобальних процесів; політику міжнародних організацій у сфері оподаткування; суперництво різних країн світу щодо формування привабливого інвестиційного клімату.

Визначено, що важливим показником, який характеризує податкову політику, є податкове навантаження, яке відображає сукупний вплив податків на економіку країни загалом чи окремих суб'єктів господарювання.

Податкова політика повинна бути ефективною (забезпечувати надходження до бюджету, достатні для виконання державою покладених на неї функцій, сталу фінансову базу) та соціально справедливою (встановлення податків та зборів відповідно до платоспроможності платників податків для збереження зацікавленості в результатах їх діяльності). Також податкова політика повинна своєчасно реагувати (залежно від ситуації та об'єктивних умов) як на зміни внутрішньої економічної ситуації в країні, так і враховувати

зміни світової економіки для забезпечення економічного зростання та добробуту суспільства в цілому. Отже, головним завданням провадження податкової політики є врахування інтересів держави, підприємств, населення для досягнення сталого соціально-економічного розвитку.

Найбільшу частку видатків зведеного бюджету України у 2015 р. складають видатки на соціальну сферу – 55,6 % (тобто 377,76 млрд. грн.), що свідчить про соціальну орієнтацію національної економіки.

Основну частину доходів населення складають доходи у вигляді соціальної допомоги та інші одержані поточні трансферти, які відповідно до норм ПК України не є об'єктом оподаткування. Якщо б у структурі отриманих доходів превалювали отримана заробітна плата, прибуток та змішаний дохід і доходи від власності, то це би сприяло збільшенню надходжень до бюджетів усіх рівнів від податку на доходи фізичних осіб.

Головним критерієм соціального розшарування суспільства є розмір і джерело доходів громадян. Справедливе оподаткування фізичних осіб передбачає необхідність правильного критерію обрання податкового механізму, що включає набір елементів податку, зокрема: об'єкт оподаткування; ставка податку; порядок обчислення податку, строк та порядок сплати податку. Важливим елементом, що прямо впливає на розмір оподаткованого доходу, є податкові пільги. Обґрунтовано, що найважливішою податковою пільгою, згідно з міжнародною практикою, є неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Основними формами управління державними фінансами соціального спрямування є фіскальне забезпечення соціальної політики держави і фіскальне регулювання соціальних процесів. В умовах розвиненої економіки застосовуються прямі й опосередковані форми фіскального регулювання. До прямих форм належать: мобілізація доходів до бюджетної системи через систему обов'язкових платежів до бюджету та державних цільових фондів; фінансування видатків, що здійснюються з бюджетів усіх рівнів на соціальні цілі; фінансові санкції за порушення фіскального законодавства; бюджетні

субсидії, субвенції та дотації на соціальні цілі. До опосередкованих методів фіскального впливу на соціальні процеси належать: акумулювання суспільних фінансів через неподаткові форми; бюджетні кредити соціального спрямування; зростання фонду оплати праці у бюджетній сфері; надання пільг окремим верствам населення тощо.

Тому вважаємо, що держава повинна найближчим часом провести реформу податкової політики та зосередити увагу не тільки на економічних аспектах стабілізації ситуації в країні, але й на соціальних чинниках, що стимулюватиме населення до відповідальної праці та здорового глузду. Вдосконалення податкової політики, спрямованої на покращення соціальної ситуації з урахуванням приведених завдань, змінить відношення населення до роботодавців і держави в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адаменко І. П. Пріоритетні завдання податкової політики в умовах економічних перетворень / І. П. Адаменко // Світовий досвід упровадження індикаторів результативності діяльності органів державної податкової служби : зб. наук. праць за матер. наук.-практ. круглого столу, 29 березня 2013 року / НДІ фінансового права. – К. : Алерта, 2013. – С. 7–9.
2. Амоша О. І. До питання про оцінку рівня податків в Україні / О. І. Амоша, В. К. Вишневський // Економіка України. – 2007. – №6. – С. 11–19.
3. Бечко П. К. Основи оподаткування : навч. посів, [для студ. вищ. навч. закл.] / П. К. Бечко, О. А. Захарчук. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 168 с.].
4. Бойко А. А. Податкове навантаження як критерій ефективності податкової політики Збірник студентських наукових праць ОНЕУ. – 2013. – Вип. 2. [Електронний ресурс]: Режим доступу : – [http://www.oneu.edu.ua/pages/cath/finans/files/stud_sbormik_2\(2013\).pdf](http://www.oneu.edu.ua/pages/cath/finans/files/stud_sbormik_2(2013).pdf).
5. Вдовиченко А. М. Міжнародний досвід організації ключових індикаторів результативності діяльності податкових адміністрацій / А. М. Вдовиченко // Світовий досвід упровадження індикаторів результативності діяльності органів державної податкової служби : зб. наук. праць за матер. наук.-практ. круглого столу, 29 березня 2013 року / НДІ фінансового права. – К. : Алерта, 2013. – 106с.
6. Виконання Державного бюджету у 2015 році: доходи і видатки / Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://edclub.com.ua/analitika/vykonannya-derzhavnogo-byudzhetu-u-2015-roci-dohody-i-vydatky>.
7. Гацька Л. П. Чинники формування податкової політики в умовах глобалізації [Електронний ресурс] / Л. П. Гацька, В. Л. Журавський // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка ; економіка. – Електрон. дані. – 2005. – №80. – С. 40–42. – Режим доступу : http://papers.univ.kiev.ua/ekonomika/articles/Factors_of_forming_of_national_tax_policy_of_Ukraine_in_conditions_of_globalization_14713.pdf.

8. Давидков С .О. Фактори впливу на податкову політику / С. О. Давидков // *Materialy X międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji «Europejska nauka XXI powieka – 2014» (07–15 maja 2014 r).* – Przemysl, 2014. – С. 69–71.
9. Державна казначейська служба України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://treasury.gov.ua>.
10. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. –Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
11. Дєєва Н. М. Оподаткування в Україні : навч. посіб. / Н. М. Дєєва, Н. І. Редіна, Т. О. Дулік та ін. ; [за ред. Н. І. Редіної]. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 544 с.
12. Закон України «Про Державний бюджет України на 2017 рік (зі змінами і доповненнями)» // *Відомості Верховної Ради (ВВР).* – 2017.– № 3. ст.7
13. Звіт про виконання Зведеного бюджету України за 2015 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/list?currDir=311513>].
14. Інформація про стан виконання Зведеного та державного бюджету України [Електронний ресурс]: офіційний сайт Міністерства фінансів України – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/archive/maincatid77643&stind=21>.
15. Корнус В. Г. Удосконалення прибуткового оподаткування громадян в Україні / В. Г. Корнус // *Фінанси України.* – 2005. – №10. – С. 19–27.;
16. Луніна І. Податкова політика України у контексті створення умов для економічного зростання / І. Луніна // *Економіка України.* – 2000. – № 9. – С. 37–48.
17. Мартиненко В. П. Основні напрями розвитку оподаткування доходів фізичних осіб / В. П. Мартиненко // *Формування ринкових відносин в Україні. Збірник наукових праць.* – 2008. – Випуск 5 (84). – С. 70–73.

18. Мельник Л. Г. Перспективи розвитку «зеленої економіки» (погляд економіста на конференцію «Ріо + 20») / Л. Г. Мельник, І. М. Бурлакова, Є. А. Зябіна // Механізм регулювання економіки. – 2012. – №4. – С. 9–15.

19. Механізм економічної політики: Навчальний посібник / Ю. М. Уманців, О. І. Міняйло, В. І. Косик. - Івано-Франківськ: Місто НВ, 2010. – 436 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/12920522/ekonomika/podatкова_politika_derzhavi.

20. Небильцова, В. М. Оподаткування доходів фізичних осіб в Україні в порівнянні з світовим досвідом / В. М. Небильцова, Н. В. Остапенко // Наукові праці НУХТ. – 2012. – №44. – С. 196–203.

21. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. №2755-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.

22. Податковий менеджмент: навч. посіб. / А. І. Крисоватий, А. Я. Кізіма. – Тернопіль: Карт-бланш, 2004. – 304 с.

23. Покатаєва О. В. Доцільність впровадження прогресивної шкали оподаткування доходів фізичних осіб / О. В. Покатаєва // Науково-виробничий журнал «Держава та регіони». Серія «Економіка та підприємництво». – Запоріжжя, 2012. – №3. – С. 235–243.

24. Про податок з доходів фізичних осіб [Електронний ресурс]: Закон України від 22.05.2003 р., №889-IV. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/889-15>.

25. Про прожитковий мінімум [Електронний ресурс]: Закон України від 15.07.1999 р., №966-XIV. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/966-14>

26. Тропіна В. Б. Соціальні аспекти формування ефективної податкової політики / В. Тропіна, О. Гонта // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Економіка / В. Тропіна, О. Гонта. – №138. – 2012. – С. 5–8.

27. Тропіна В. Б. Суспільні фінанси в реалізації соціальної функції держави / В. Б. Тропіна // Чернігівський науковий часопис. Серія «Економіка і управління». – 2011. – №2 (2). – С. 77–84.

28. Шабліста Л. М. Податкова політика у трансформаційний період / Л. М. Шабліста // Актуальні проблеми економіки. – 2001. – №3–4. – С. 26–33.

29. Шевчук І. В. Іноземний досвід оподаткування доходів фізичних осіб та можливості його адаптації в Україні [Електронний ресурс] / І. В. Шевчук. – Режим доступу: http://www.znau.edu.ua/visnik/2011_1_2/333.pdf. – Назва з екрану.

30. Шувалова Е. Б. Налоговые системы зарубежных стран: учебно-практическое пособие / Е. Б. Шувалова, В. В. Климовицкий, А. М. Пузин. – М. : Изд. центр ЕАОИ, 2010. – 134 с.

31. Individual income tax rates Australian / Taxation Office // [Electron resource]: – Access: <https://www.ato.gov.au/Rates/Individual-income-tax-rates/>.

32. Socio-economic development and empowerment of disadvantaged groups [Electronic resource] // SOCIAL SCIENCE. – P. 220–244. – Access mode : <http://www.nios.ac.in/media/documents/SecSocSciCour/English/Lesson-25.pd>].

33. Tax Rates Around the World 2015 [Електронний ресурс] // The Complete WorldWide Tax & Finance Site. – Текст. дані. – Режим доступу: <http://www.worldwide-tax.com/> (01.01.2015). – Назва з екрана.